MADAM BOVARY

Gustave Flaubert

Çeviren
Aydın Yılgör

ÖTÜKEN

YAYIN NU: 1157
EDEBÎ ESERLER: 648

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI: 49269

ISBN: 978-605-155-205-7

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

1. Basım: 2016
2. BASIM

Kitabın özgün adı: *Madame Bovary*

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12

Genel Müdür: Ertuğrul Alpay

Kapak Tasarımı: Zafer Yılmaz

Dizgi-Tertip: Ötüken

Kapak Baskısı: Pelikan Basım

Baskı: İMAK OFSET BASIM YAYIN SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ.
Akçaburgaz Mah. 137. Sok.No: 12 Esenyurt / İstanbul / TÜRKİYE
Sertifika Numarası: 45523 Tel: (0212) 444 62 18

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir.
Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

İstanbul- 2021

Sunuş

Madame Bovary'nin* *La Revue de Paris* adlı dergide 1 Ekim -15 Aralık 1856 tarihleri arasında yayımlanması; büyük bir skandal ve çalkantıya yol açmıştır. Derginin yayın kurulu üyelerinden ve Flaubert'in uzun zamandır arkadaşı olan Maxime Du Camp, romandaki kimi bölümleri –ki bunların arasında at arabası sahnesinin bulunduğu bölüm de vardır- yayımdan çıkarmıştı. Söz konusu sansüre derginin kâtibi de, Gustave Flaubert'in onayını almadan bazı parçaları yayımdan çıkararak katılmıştı. Romandan çıkarılan bu bölümler, *La Revue de Paris* dergisini, liberal politikalarından rahatsız olarak, susturmak için fırsat kollayan iktidarın dikkatini çekti. Zaten dergi o zamana kadar iki defa uyarı cezası almıştı. *Madame Bovary* ile ilgili açılacak bir dava ihtimali yüksek görünüyordu.

Bu durum, Flaubert'in, kınanma korkusuyla bir dizi girişimde bulunmasına sebep olmuştur. Flaubert'in bizzat kraliçeden yardım için ricada bulunduğu ve çok da hoşlanmadığı Lamartine'i mahkemeye çağırdığı bilinir. Mahkeme, 29 Ocak 1857 günü gerçekleşir. Falubert, derginin müdürü Laurent Pichat ve yayıncı Pillet ile birlikte altıncı Paris Ceza Dairesi'nde savcı yardımcısı Pinard'ın huzuruna çıkarlar. Pinard'ın iddianamesinde, ahlaka ve dine aykırılık, baştan çıkarma ve suça eğilim yer almaktadır. Duruşmada, İkinci Cumhuriyet Meclis Başkanı Üstat Sénard, Savcılık tarafından öne sürülen bu yakınmaların ortalığı kızıştıran bir yığın saçmalıktan

* Romanın başkahramanı Madame Bovary için kullanılan "madame" unvanı, Türkçede "madam" olarak kabullenildiği için çevirmenin sunuşu hariç kitap boyunca "madame" yerine "madam" yazımı tercih edilecektir.

öteye geçmediğini savunur. Bu savunmasının ardından, sunmuş olduğu mazeretlerinin kabulü ile davanın düşürülerek beraat kararı verilmesini talep eder. Karar 7 Şubat günü açıklanır: Gustave Flaubert ve *La Revue de Paris* dergisi artık temize çıkmışlardır. Michel Lévy ile romanının bütünüyle değiştirilerek yayımlanması konusunu görüştükten sonra, Gustave Flaubert yayıncıya onayını vermekte tereddüt etti.

Flaubert, birçok tereddütten ve uzun süren savsaklanmalardan sonra şimdi Üstat Sénard'a ithaf ettiği eserini çıkarmaya karar verdi. Hâlbuki *La Revue de Paris* dergisinin basımında romanı ithaf ettiği kişi bir başkasıydı: Louis Bouilhet. Bu bakımdan, *Madame Bovary* iki kişiye ithaf edilmiş olmanın özgünlüğünü taşır. İlk beş bin nüshası birkaç gün içinde tamamen satıldı. Yazarlık hayatına neredeyse yeni başlamış bir kişi olarak görülebilecek Gustave Flaubert için bu bir başarıydı.

Yeni çıkan bu roman iki türlü tepkiye yol açtı. Kimileri Flaubert'in bir Balzac bozuntusu olup onu taklit ettiğini ileri sürdüler. Özellikle Charles de Mazade 1 Mayıs 1857 tarihinde yayımlanan *La revue des Deux Mondes* dergisinde özellikle bu konuyu açığa vurdu; diğerleri üslubunun belirliliğini ve saplantısını kınadılar. Goncourt'lar 18 Aralık 1862 tarihindeki *Journal* dergilerinde "her şeyin en küçük ayrıntılarına kadar tasvirinin tipik bir örneği" yönünde istihza dolu bir takdim yaptılar. Özellikle onun romana iyi bir bakış açısı ve bilimsel bir metot; olaylara, anlatıma ve karakterlere hâkim olan kesin anlamlar sokmuş olmasından yakındılar. Oysa Thierry Ferrano'nun da dediği gibi "eleştiri ne kadar iyi niyetle olursa olsun, şimdiye kadar görülmemiş olanı göstermekte zorluk çekiyor."

4 Mayıs 1857 tarihli *Le Moniteur Universel* dergisinde Sainte-Beuve, seçkin cerrahların oğlu ve kardeşi Gustave Flaubert'in kalemini diğerlerinin neşteri gibi tuttuğunu ileri sürmektedir. Sainte-Beuve, *Madame Bovary*'nin yazarında gerçek bir yetenek, teknik açıdan kişisel olmamayı seçmiş "canlı" şahısları yaratan bir kişilik bulur. Onun betimleme kaygısını ve özellikle bu romanında ortaya çıkan acımasızlığı eleştirmektedir. Buna ilave olarak söz konusu eserin içinde ılımlı duyguları olan birkaç karakterin eksikliğine de dikkat çeker. Barbey d'Aurevilly 6 Ekim 1857 tarihli *Le Pays* dergisinde Flaubert'in bu başyapıtının "Stendhal ya da Balzac'dan az çok alınmış

bir yazın taklidinden" farklı olduğunu belirgin bir şekilde doğrulamıştır. Gustave Flaubert'in çözümleme yeteneklerinden, bir ressama eşdeğer olan niteliklerinden övgüyle bahsederek onu bir üslup uzmanı olarak tanımlar. Bu arada da onu, "*Madame Bovary*'i vahşilerin bıçağı gibi taştan bir kalemle yazmış, duyarsızlığı mermer kadar belirgin bir kişi" olarak kınamaktadır.

Victor Hugo da sürgüne gönderildiğinden beri, Gustave Flaubert'e cesaret veren yazılar yollamakta ve onu teşvik etmektedir: "*Madame Bovary* bir yapıttır. (...) Siz, beyefendi, ait olduğunuz neslin önde gelen yol gösterici zekâlarından birisiniz. Bu neslin önünde başınızı dik tutmaya ve sanatın bayrağını en ön sırada taşımaya devam edin." Gustave Flaubert'i en iyi anlayan bir başka kişi ise, yargıçların önüne çıkacak, daha tanınmamış bir şair olan Charles Baudelaire'dir. 18 Ekim 1857 tarihinde *L'artiste* dergisinde *Madame Bovary*'nin yazarının parlak bir başarı elde ettiğini ve olabilecek en kısa süre içinde cinsiyetini bir kenara bıraktığını ve kendini hikâyesinin kahramanı olan kadının yerine koyduğunu, ama bunu da belli bir ölçüde yaptığını, çünkü bu kadın kahramanın özünde bir erkek olduğunu belirtir. Alışılmış bir macerayı anlatmak için resimsel, gerçek, usta ve canlı bir üslup yarattığı için ona övgü ve takdirlerini sunar. Gustave Flaubert ona şöyle cevap verir: "Yazınız bana son derece büyük bir zevk verdi. Sanki benim beynime siz sahipmişsiniz gibi bu eseri çok iyi anlamış ve gizli derinliklerine inmişsiniz." *Kötülük Çiçekleri*'nin şairinin bu şekilde diğerlerinden ayırt edilmesi onun apayrı bir durumda olduğunu kanıtlamaktadır.

Yirmi yıl kadar sonra, *Madame Bovary*, Gustave Flaubert'in 1864-1869 yılları arasında yazmış olduğu *Duygusal Eğitim* kitabıyla birlikte natüralist yazarlar için kutsal kitap niteliğini taşımaya başladı. 1881 tarihinde yayımlanan *Les Romanciers Naturalistes* adlı kitabında Emile Zola, *Madame Bovary*'nin çağdaş edebiyata bir başlangıç teşkil ettiğini belirtir. "*Madame Bovary* yayımlandığı zaman bir edebi devrim oldu. Modern romanın yöntemi sanki Balzac'ın kocaman eseri içerisinde mevzilenmiş ve dört yüz sayfaya indirgenmiş bir romanın sayfaları içinde açıkça ifade edilmiş gibiydi. Yeni sanat akımının düsturu böylece yazılmış oldu. *Madame Bovary* netliği ve mükemmeliyeti ile bir örnek ve türünün son romanı olmuştur."

Ama Guy de Maupassant 1884 yılında yayımlanan *Etude Sur Gustave Flaubert* adlı eserinde gerçekçi akımla ustasını ayıran mesafeyi ortaya koyar: Hiçbir şeyin gerçekçilikten fazla uzak olmadığını görmek için *Madame Bovary*'yi dikkatlice ve anlayışla okumak yeterli olacaktır. Gerçekçi yazarın yöntemi, tanıdığı ve gözlem altında tuttuğu şahsiyetlerin başlarına gelen olayları sadece anlatmaktan ibarettir. *Madame Bovary*'de her şahsiyet başlı başına bir tiptir, yani bunlar aynı kültürel seviyeye ait varlıklar dizisidir ve bunun haricinde, bir hayata mensup olan yazar, ustasının karşı konulmaz eğiliminin ve destansı üslubunun özünden gelen duygusallığının altını çizmektedir. Daha da yakınımızda olan yeni roman temsilcisi Nathalie Sarraute, Gustave Flaubert'i bu hareketin ön habercisi, birbirlerinin içine geçmiş olan gerçeğin ve görünürlüğün, samimiyetin ve basmakalıplığın, bilinçlilik ve bilinçsizliğin bir ustası olarak görmektedir.

Bir Yapıtın Oluşumu

Geriye doğru bir dönüş yapalım. Romanı *La Revue de Paris*'te yayımlanmaya başladığı dönemde Gustave Flaubert henüz tanınmıyordu. 1848 yılında yazmaya başladığı ve *L'Artiste* dergisinde yeni yayımladığı *La Tentation de saint Antoine* adlı yapıtı ikinci baskısının eşiğine gelmişti. On yıl kadar önce *l'Education sentimantale* adlı eserinin birinci kısmı bitmiş ama basılmadan duruyordu. Seyrek olarak yayına girmesine rağmen, fazla miktarda yazmış bulunmaktaydı. Yapıtlarının ne olduklarına baktığımızda Louis Bouilhet ile kaleme aldığı ama yayımlanmamış bir gazete olduğunu görüyoruz, bundan başka diğer eserleri şöyle sıralanabilir: *Art et progres* (1834), 1837 yılında Rouen'da çıkan bir dergide yer alan *Bibliomanie*, *Conte fantastique* adlı yazı, *Un Parfum a sentir* ve *Rage et impuissance* (1836), *Passion et vertu*, *Une leçon d'histoire naturelle*, *Genre commis* (1837), *Mémoires d'un fou* adlı yapıtın başlangıcı (1838), *Smarh* (1839), *Novembre* (1842) Maxime Du Camp işbirliğiyle *Par les champs et par les greves* (1847). Ama bütün bu girişimlerinin hiçbirisinde başarılı olamadı.

1855 yılından itibaren Paris'te yaşadı; bu arada sık sık Croisset'deki aile ocağına döndü. 1844 yılında sara nöbeti geçirdi, bundan başka frengi hastalığıyla ilgili sağlık problemleriyle karşılaştı.

Madame Bovary adlı yapıtını ithaf ettiği Louis Bouilhet'ye karşı derin bir dostluk duyuyordu, Schlésinger'ler ile bağlantı kurdu, Pradier'ler ile sık sık görüşmeye başladı. 1852 yılından sonra Maxime Du Camp ile geçici bir süreliğine arası bozulmuştu. 1847 yılında tanıştığı Louise Collet ile bağlarını kopardı. Onunla ilk defa 1848 yılında bir ayrılık yaşamış ama 1852 yılında yeniden ilişki kurmuştu.

Kız kardeşi 1846 yılında öldükten sonra yeğeni Caroline'in eğitimiyle ilgilenmeye başladı. Kendisini birçok faaliyete adamış olsa da, 1851 yılında *Madame Bovary* romanı için hazırlanırken yazarlık çalışması için ilk planını uygulamaya başladı. Eserin hazırlanması uzun yıllar aldı ve bunun tasarımı Maxime Du Camp'ın *Les souvenirs littéraires* adlı yapıtıyla ilgili efsaneyi korumayı sürdürmektedir. 1849 yılı Eylül ayının bir günü Gustave Flaubert *La Tentation de saint Antoine* adlı yapıtın ilk versiyonunu Louis Bouillet ve Maxime Du Camp'e verir. Eseri dört gün boyunca okuyarak fikir alış verişinde bulunurlar. Bu süre sonunda ona kendi yargılarını bildirirler: "Bunu ateşe atıp yakmak ve bir daha da bunun üzerinde hiç konuşmamak gerektiğini düşünüyoruz." Aynı zamanda ona bir öğütte bulunurlar: "İçselliğe karşı vazgeçilemez bir eğilimin olduğu andan itibaren lirizmin öylesine gülünç olduğu bir konu seçmelisin ki, sadece bu yüzden ondan vazgeçmek zorunda kalasın. Çok basit bir konu seç, içinde geçen olaylardan birisi burjuva yaşamıyla dolu olsun, Balzac'ın *La cousine Bette* ya da *Le cousin Pons* isimli yapıtları gibi o konuyu doğal bir şekilde işlemek zorunda kal. Onu neredeyse alışılmış, doğal bir şekilde işle, okuyucu için lüzumsuz ve can sıkıcı ayrıntıları bir kenara bırak."

Bir yıl sonra, 1850 yılının Kasım ayında doğuya bir yolculuk yapar, Louis Bouilhet'ye İstanbul'dan bir mektup gönderir. Bu mektupta gelecek romanındaki düzenin taslağını çizmiştir. "Konularına gelince; üç seçeneğim var. Bunlar belki de birbirlerinin aynı ama beni son derece rahatsız ediyorlar: Birincisi Une nuit de Don Juan, bunda Rhodes'un karantina yerini düşündüm; ikincisi l'histoire d'Anubis, Tanrı tarafından sevilmek istenen bir kadın. İçlerinde en tepedeki bu, ama zorlukları var, gaddarca. Üçüncü romanım bir flaman yapıtı, içindeki genç kızın bir taşra kasabasında anne ve babasının arasında gizemli bir şekilde bakire olarak ölümünü anlatıyor. Beni tedirgin eden taraf şu ki, her üçünde de fikirlerin birbirlerine

yakın olmaları. İlkinde dünyevi ve mistik olarak iki değişik şekil altında ortaya çıkan aşkın doyumsuzluğu var. İkincisinde, yine aynı hikâye, ama burada dünyevi aşk daha aşağı düzeyde. Üçüncü de ise her iki aşk şekli aynı kişilikte birleşmişler ama birisi diğerine üstünlük sağlıyor, ancak benim kadın kahramanım burada ölüyor."

Üçüncü romanın konusunda, *Madame Bovary*'nin şahsında bazı yakınlıklar görülür, taşrada kapanıp kalmış bir kadında görülen dünyevi ve mistik aşk arasındaki gerilimde olduğu gibi. Emma'nın şahsiyetinin kaynağı Balzac'tadır, özelllikle de *La femme de trente ans* adlı eserinde. Buradaki ana fikir, nefse düşkünlüğe dayanan mistik bir rehavet olgusu şeklindedir; bu da Gustave Flaubert'in gençlik yıllarındaki eserlerinde görülür: 1837 yılındaki *Passion et vertu*, 1838 yılındaki *Agonies* ve 1847 yılındaki *Par les champs et par les greves*. Kaynaklar arasında *Les mémoires de Madame Ludovica* adlı eserinden de bahsetmek mümkündür. Burada Pradier adındaki heykeltıraşın karısı Louise'in öyküsü anlatılır; kadın borçlarını biriktirdiği gibi ilişkilerinin de koleksiyonunu yapmaktadır. *Les Mémoires de Mme Lafarge* adlı eserinde ise aşağılık kocasını birçok kez aldattıktan sonra zehirleyen bir yosmanın hikâyesi anlatılır.

Madame Bovary tasarısının yeşerdiği dönemde, Normandiya vakayinamesine konu olan Delamare çiftinin şöyle bir hikâyesi var: Gustave Flaubert'in babasının talebesi olan bir sağlık memuru koca, kendisini aldatan bir kadınla ikinci evliliğini yapar. Kadın, kocasının haberi olmadan büyük borçların altına girmiştir ve kocasına bir kız çocuk verdikten sonra ölür. Kitaba bağlı bütün bu anılara, romancının hayatında yer alan kadınların anılarını da ilave etmek gerekir. Elisa Schlésinger, Louise Colet, Eulalie Foucoud ve başkaları da. Bu konuda Maurice Nadeau şöyle söyler: "Kaynakların bu şekilde sayılması acaba bizi nereye götürüyor?" Emma karakteri tanıdığı bütün kadınlardan, Madame Schlésinger ve Louise Collet gibi sevdiği kadınlardan yaratılmıştı, hayalini kurduğu diğerlerinin de bu karakterin oluşmasında bir payı olmaması için hiçbir sebep yoktu. Aklıselimi bunların bir kısmını reddederken, diğer karakterlerin uygun taraflarını alarak tamamen kendisine ait Emma'yı yaratmıştı.

Albert Thibaudet, yazarın kendisini meşhur eden romanını yazmadan evvel kendisini gözünün önünde canlandırdığına işaret etmektedir. Hayatının başlarına doğru geriye giderek kendisine ta-

mamen zıt bir varlık aramış ya da var olmayan bir varlık aramış, böylece bir "Emma Flaubert" doğmuştur. Sergio Cigada *Madame Bovary*'nin aşkın içinde salt bir oluş gördüğünün altını çizmektedir. Emma'nın arayışının başarısızlıkla sonuçlanması erkeğin genç kadının yaşamının merkezi durumunda bulunmadığını ve hayatının amacı olmadığını göstermiştir. Bu eleştiri genç kadının varoluşsal deneyiminin birçok evresini birbirinden ayırır; düşsel oluşum, hayallerin doğuşu (aşk, egzotizm), bu ideali yakalamanın mümkün olmayışı, birdenbire ortaya çıkan iç sıkıntısı, tiyatro ve balonun getirdiği çekicilik, evlilik dışı, gayrimeşru maceralar, gözden düşme ve ölüm. Cigada, Emma'nın dış çizgilerini, yüzünü ve davranışlarını romancının anılarından alarak benimsediğinin de altını çizer. Hatta Cigada Emma'nın derin şahsiyetinin romancının vicdanından ileri geldiğini öne sürer.

Flaubert, gözlerinde roman bireşimini bir üçgen içinde bulur: Ana noktalardan biri ortayı temsil eder, Normandiya eyaletini, ikincisi, Emma, kendisine hayatı telkin eden birisinin izdüşümü; sonuncusu da yarattığı âlemi hayranlıkla seyreden romancının kendisi. 20 Eylül 1851 tarihinde Louise Colet'ye gönderdiği mektubunda açıkladığı gibi artık romanını kaleme almaya girişir. Ertesi yılın ilkbaharında, romanını takip eden yılın içinde bitireceğini düşünmektedir. Ama bu görüşünde yanılmıştır, çünkü bu hazırlık dönemi çok uzun bir zaman alır ve yazarı çok zorlar. Yazar, doğuştan gelen şaireliğe olan tutkusunu yenerek kişisel olmamaya erişmeyi amaçlamaktadır. Bir gün Louise Colet'ye şöyle der: "Lamartine geleneklerini kısa keserek gayri şahsi sanat yapmak gerekir." Yine bir yazışma döneminde şöyle söyler: "Benim gibi bir romancının bu dünyadaki nesneler (meseleler) üzerinde fikrini söyleme hakkı yoktur. Sadece yaratılışında, kendisinin içindeki Tanrı'ya özenip onu taklit etmesi, bunu yapması ve susması gerekir." Neticede, eserinde evrenselliği canlandırması ve bunu bir sonuca bağlamaması lazımdır.

Gustave Flaubert romanını bir müzikal gibi meydana getirir. Bunun için düşünceleri birbirine bağlaması, geri dönüşler ve farklı iki melodiyi bir bütünün ahengi içinde bir araya getirmek gibi çok hassas bir çalışma yapması gerekir. Bir gün Goncourt'lara şunu söyler: "*Madame Bovary*'nin içinde, tespihböceklerinin yaşamlarının küf rengi gri tonunu göstermekten başka bir düşüncem yok." Birçok

zorluğa göğüs gerer: "Bütün cevaplar aynı anda ortaya çıkıyor, buna cevap vermek için bir tek silah var: üslûp," demektedir. Bütün eseri taşıyarak ayakta tutan sadece üslûptur, ona göre. Gerçekten de Maurice Nadeau'ya göre de, "konuları, olayları ve kişileri ne olursa olsun, bir sanat eserini bir yapıt haline getiren üsluptur."

Gustave Flaubert ateş püskürür: "Bovary beni usandırıyor, beni bunaltıyor, beni katlediyor; ya ezileceğim, ya da onu ezeceğim, çok zor olacak ama sonunda bunu başaracağım." Eserini kısaltmaya, yeniden elden geçirmeye ve daha azaltmak için çalışmasına son vermeden devam eder. Özellikle bu sonuncuyla göğüs göğüse mücadele eder, beş yıl müddetle üslûbun acılarına katlanan Gustave Flaubert 1856 yılının ilkbaharında romanını bitirir.

Yer, olaylar ve zaman

Romanın çerçevesini Normandiya vilayeti oluşturur ve olaylar üç ayrı yerde cereyan eder. Birinci kısım Tostes'da, ikincisi Yonville'de, sonuncusu da hem Rouen, hem de Yonville'de geçer.

Roman, yeni bir öğrencinin öğrenimi için bir vilayet lisesine adım atmasıyla başlar. Diğer öğrenciler ona Charbovari lakabını yakıştırmışlardır (gerçek ismi Charles Bovary'dir). Bu öğrenci, eğitiminin sonunda sağlık memuru olur. Annesi onu görünüşe göre hali vakti yerinde olan, ama kendisinden daha yaşlı bir kadınla, Héloise Dubuc ile evlendirir. Kadın Charles'ı sever ama onun üzerinde ağır bir baskı kurar. Bir gün, muayene etmek üzere bir hasta ziyaretine giden genç doktor, burada toprak sahibinin kızı Emma Rouault ile tanışır. Genç kız bir manastırda okuyarak iyi bir eğitim almış, ama bu eğitim genç kızın sık sık inanılmaz ve hayalci hülyalara düşmesine yol açmıştır.

Kocası tarafından yüzüstü bırakılarak darbe üstüne darbe alan kadın yıkılmış ve hayata küsmüştür. Doktorun karısı sonunda kahrından ölür. Charles böylece Emma ile evlenebilecektir. Genç kadın, kocasının ona şairane duygularla dolu çok rahat ve şatafatlı bir hayat sağlayamayacağını çok çabuk öğrenir. Bunun üzerine hayal kırıklığı içinde, umutları kırılmış bir halde dibe vurma noktasına gelir. Bir gün Vaubyessard şatosuna davet edildikten ve aynı gece vikontla

dans ettikten sonra gerçek dünyanın var olduğunun bilincine varır. Emma artık kocasının bu seviyesiz hayatına dayanamaz hale gelir ve günden güne zayıflayarak sinir krizleri geçirmeye başlar. Karısının halini gören doktor onun hastalığını atlatması ve iyileşmesi için, önemli kabul edilebilecek sayıda hasta edindiği Tostes'tan, Yonville l'Abbaye'e yerleşmek üzere ayrılma kararı alır. Yola çıkacakları gün, Emma'nın hamile olduğu ortaya çıkar.

Bu kasabanın ve içinde bulunduğu bölgenin tasviri ikinci kısmın açılışını teşkil eder. Mekânda bulunan şahsiyetler topluluğu şimdi tanıtılmaktadır: bilim adamı ve dini inançları olmayan eczacı Homais, özünde gayretli ve çalışkan bir devlet memuru olan, av tutkunu, vergi tahsildarı Binet, babacan görünüşüyle başpapaz Bournisien. Onları hayatlarına devam edecekleri yeni mekânlarına götüren arabada "Yeniliklerin tüccarı" Lheureux ile tanışırlar. Ama adamın içinde bir tefeci ruhu saklıdır.

Geldikleri zaman, Emma kendisiyle basit bir romantizmi paylaşan noter kâtibi Léon Dupuis'ye karşı derin bir sempati beslemeye başlar. Delikanlının genç kadın karşısında gözleri kamaşır. Bir kız çocuğunun doğumu Emma'yı oyalayarak düşüncelerini bir müddet için başka alana çevirir ama aynı zamanda onda bir hayal kırıklığına yol açar, zira hayat karşısında kendisi gibi kırılgan olmayacak bir erkek çocuğu beklemekteydi. Emma ve Léon arasında platonik bir aşk başlar. Doktorun karısını ulaşılmaz olarak gören ve onu sevmekten artık yorgun düşen genç adam, Yonville'i terk ederek hukuk öğrenimini tamamlamak için üç yıl kalacağı Paris'e gider. Léon'un gidişi genç kadını büyük bir şaşkınlığa uğratmış ve umutsuzluğa düşürmüştür. İşte o sıralarda bir köy soylusu ve toprak sahibi Rodolphe Boulanger ile tanışır. Genç adam onun hayallerinde düşünü kurduğu şık ve zarif ideal bir erkektir. Ama genç adam Emma'yı baştan çıkartmamaya kararlıdır ve kısa bir sürede bu girişiminde başarılı olur.

O zaman genç kadın duygularının yeniden filizlendiğini hisseder, fakat geçen süre içinde aşığı onu tamamıyla hükmü altına almıştır. Şatafatlı yaşam zevkini tatmin etmek için bir sürü çılgınca harcamaya girişir. Kocasının iflah olmayan seviyesizlik ve basitlikleri genç kadını hayal kırıklığına uğratmıştır, Rodolphe'a beraberce kaçmalarını teklif eder. Bu durum karşısında enine boyuna düşünen genç

adam olumsuzluklar karşısında korkuya kapılarak Emma'yı terk etmeye karar verir. Yüz üstü bırakılmak genç kadın için hiç beklemediği korkunç bir darbe olur ve umutsuzluktan neredeyse ölecektir. Zamanla kendisini yavaş yavaş toplamaya başlar, o zaman gizemli bir buhran geçirir. Kocası Emma'nın iyileşme sürecini hızlandırmak için bir gece onu Rouen'da tiyatroya götürür. Kaderin cilvesi, orada Léon'la karşılaşırlar ve romanın ikinci bölümü burada biter.

Yonville'e dönmek zorunda olan Charles telafisi mümkün olmayacak bir hata yapar ve iki genci orada baş başa bırakır. İlk randevularında eski tutkuları canlanır, ikinci buluşmalarında ise artık sevgili olmuşlardır. Artık şimdi, Emma Rouen'a gidebilmek ve Léon'la olan ilişkisini saklamak için bahaneler ortaya koymak ve yalanlar uydurmak zorundadır. Şatafatlı bir yaşam biçimine olan açlığını doyurmak için bir yığın borç altına girer ve böylece tüccar Lheureux'nün ellerinin arasına düşer. Lheureux bir gün, genç kadından ona olan borçlarını ödemesini talep eder, aksi takdirde mahkeme kararıyla haciz getirecektir. Emma kendisi için çok büyük bir meblağı yirmi dört saat içerisinde bulmak zorundadır. Bu durum karşısında çılgına döner ve sırasıyla, artık kendisinden bıkmış olan Léon'a, sonra ona iğrenç tekliflerde bulunan noter Guillaumin'e, ardından yakışık almayan pazarlığını geri çeviren Binet'ye, son olarak da Rodolphe'a başvurur. Bütün girişimleri başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Artık tamamen mahvolduğunu düşünür ve Homais'nin eczanesindeki depoya girerek evine dönmeden önce bir avuç dolusu arseniği midesine indirir.

Charles, Lheureux'nün koydurduğu hacizle alt üst olmuş bir vaziyette, Emma'nın yokluğundan endişe ederek karısını evinde beklemektedir. Genç kadın hemen yatağana uzanarak bütün gece boyunca devam edecek uzun bir can çekişme sürecine girer. Charles doktor Canivet ile meşhur cerrah Lariviere'i imdadına çağırır. Ama geç kalmışlardır, zira zehir artık genç kadın üzerinde tesirini göstererek etkisi arttırmaya başlamıştır. Emma öğle vaktinden sonra ölür. Charles artık çökmüş ve bitkin bir durumdadır.

Bir gün, karısının ihanetlerini öğrenir ama buna rağmen onu sevmeye devam eder. Rodolphe'un karşısında, hayatı boyunca söylediği en büyük kelimeyi telaffuz eder: "Bu kaderin suçu!" Kızına

hiçbir maddi imkân sağlayamadan ölür. Birkaç yıl sonra, Homais şeref nişanını alır.

"Eğer roman süresi içinde dikkatle gözden geçirilirse, *Madame Bovary* sadece Emma'nın değil, aynı zamanda Charles'ın hayatı ile de çakışır," diye bildirmektedir Pierre Louis Ray. İlk başta, Charles'ın annesi *Madame Bovary* genç adam bir kadınla evlenip ortaya bir *Madame Bovary* çıktığı zaman romana ilave edilmiştir. Haberi olmayan okuyucu Emma Rouault ortaya çıkana kadar bu başka *Madame Bovary*'yi romanın kadın kahramanı olarak görme riskini almıştır. "*Madame Bovary*!... Esasen bu sizin adınız değil; başka birisinin ismi" der Rodolphe. Romanın adı sanki roman kahramanına aitmiş gibi, seçmiş olduğu lakabın büyük baş hayvan gibi verdiği ses kendi içinde hayal ettiği dünyevi ve kısa süreli pişmanlığın tohumlarını da belirtiyor.

Eserin sonunda, roman boyunca çevrilen dolap Emma'nın kendini öldürmesiyle devam ediyor ama Charles'ın ölümüyle de bitmiyor, ta ki eczacı Homais'nin zaferinin getirdiği ironik şöhret kazanılana kadar. Eczacı ikinci imparatorluk döneminde, uzun zamandan beri kraldan ricada bulunduğu şeref nişanını alır. Böylece hikâye, özünde Kral X. Charles'ın "Monarchie de Juillet" adıyla tanınan hükümeti sırasında cereyan eder. Bu dönem için 1832 yılında Fransa'yı kırıp geçiren koleraya ya da Polonya'daki felaketlere atıfta bulunulur (Bkz. İkinci bölüm, Kısım I). Gözden geçirilerek onarılmaya çalışılan hükümetin sekreteri Andervillier markisi, diğer aristokratların servetlerini emirleri altına sundukları Louis Philippe'e bağlılığını bildirmek için hazırlanır ve Marie-Antoinette'in aşığı olduğu düşünülen Laverdiere dükü, Vaubyessard'daki baloda Emma'yı hayallere sürükleyen eski rejimin şatafatına dalmayı teklif eder.

Hikâye son satırlarında hızlanmaktadır, çünkü Charles Yonville'de 1848 İhtilâli'ne ve İkinci Cumhuriyet'e uzanan üç halefini tanımıştır. Bir Paris romanı olan *L'éducation Sentimentale*'ın uzun bölümlerini meşgul edecek bu olaylar küçük bir Normandiya vilayetinin dibinde fark edilmeyecek ve oradan her şey yerli yerinde ve kımıldamadan duruyormuş gibi gözükecektir. Yakın bir zamanda yapılan, özellikle de Jacques Seebacher'in çalışmaları, Flaubert romanının tarihsel olarak yeniden şekillendirilmesine ve başlıca işaret noktalarının tespit edilmesine imkân sağlamıştır.

1828'de Charles beşinci sınıfa giriyor. 1813 yılına doğru doğmuş olabilir mi? 1831 Temmuz ayında Charles üçüncü sınıfın sonunda liseden ayrılıyor. Kasım'da sağlık memuru olmak için çalışmalarına başlıyor. 1834'te Charles bitiriş imtihanında başarısız oluyor. 1385 sınavında başarılı olarak sonbaharda Tostes'a yerleşiyor. 1836'nın Mart ayında Charles Héloise ile evleniyor. 1837'de Kralların bayramı akşamında (6 Ocak) Rouault Baba bacağını kırıyor. Ertesi sabah Charles Bertaux'lara vardığında Emma ile tanışıyor. Rouault Baba iki yıldan beri duldur. Emma 1818 yılına doğru doğmuş olabilir mi? Mart ayında Héloise'in kıskançlık krizleri başlıyor. Charles Bertaux'lara yaptığı ziyaretlerini askıya alıyor. İlkbaharda noter, Héloise Bovary'nin de parasını alarak kaçıyor. Aynı sene Charles'ın karısı ölüyor. Eylül sonunda Charles Emma'ya evlilik teklif ediyor. 1838 Mayıs'ında Charles ve Emma evleniyorlar. Yaz ayları, Emma'ın evlilikle ilgili hayal kırıklıklarıyla geçiyor. Eylül ayı'nda Vaubyessard'da balo. 1839, Emma'nın tarifi mümkün olmayan iç sıkıntıları kendini iyiden iyiye hissettiriyor. 1840'ta Emma'nın sinir krizleri başlıyor. Charles dışarıda bir yere yerleşmeyi tasarlayarak araştırmalara başlıyor. 1841'de, Charles seçimini Yonville'den yana kullanıyor.

Bovary çifti Mart ayında Tostes'tan ayrılıyorlar. Emma o zaman hamiledir. Yonville'e yaptıkları yolculukları sırasında Lheureux ile karşılaşırlar. Emma Léon'a karşı derin bir sempati duyar. 1842'de Emma Léon'a âşık oluyor. İlkbaharda noter kâtibi Paris'e gitmek üzere yola çıkıyor. Emma başpapaz Bournisien'den manevi yardım talebinde bulunuyor. Yaz aylarında Rodolphe'la tanışıyor. Ağustos ayında tarım ve zirai mallar panayırı başlıyor. Rodolphe altı hafta sonra yeniden ortaya çıkıyor. Ekim ayında Emma artık Rodolphe'un metresi olmuştur. 1843'te ilişkileri sıkıntılı bir döneme giriyor ama Ağustos ayında tekrar başlıyor. Eylül ayında ilişkileri kopar, ayrılık. Emma'nı hastalığı. Charles Lheureux'den 1000 frank borç alıyor. 1844 ilkbaharı, Emma'nın iyileşme dönemi. Haziran ayında bir gece *Lucie de Lammermoor* adlı operanın gösteriminde, Bovary çifti Léon'u yeniden görürler. Katedral ve kiralık araba olayından sonra Emma ve Léon artık iki sevgili olmuşlardır. 1845'te Bovaryler tüccar Lheureux'ye karşı büyük bir borcun altına girmişlerdir. Emma ve Léon'un ilişkisi soğumaya başlar. 19 Mart 1846 günü büyük perhizin üçüncü perşembesidir; 20 Mart Cuma: satışa çıkarılma

belgesi. Cumartesi, mübaşirin mal sayımı. Ayın 22'si Pazar günü, Emma Rouen'a gitmek üzere yola çıkar ve son bir defa Léon ile görüşür. 23 Mart Pazartesi, Guillaumin'e, Binet'ye ve Rodolphe'a giderek yardımlarını ister ama çabaları boşunadır; kendini zehirler. 24 Mart Salı sabahı Canivet'nin gelişi; saat 11'de cerrah Lariviere gelir; öğlen, Homais'lerin evinde yemek için toplanılır. Saat 14: dini tören; saat 16'da Emma'nın ölümü gerçekleşmiştir. 24-25 Mart Salı ve Çarşamba, cenaze töreni öncesi geçen 2 gün; 26 Mart Perşembe Rouault Baba gelir; cenaze töreni düzenlenir. 1847'nin Ağustos ayında Charles ölüyor. 1856'da Homais şeref nişanını alıyor.

Gustave Lanson, *Histoire de la littérature française* (Fransız edebiyatının hikâyesi) adlı eserinde Flaubert'in yarattığı kişilerin özgünlüğünün altını çizer: "Flaubert'in gerçekçiliği hiçbir zaman yüzeysel görüntülerin bayağı ve yavan kopyası olmamıştır, bütün şahıslar öylesine bir sabırla irdelenmiştir ki onları güçlü ve anlaşılabilir yapan derin çizgileri çözmek mümkündür. Zamanında eser sert ve kaba bir tepkiyle karşılansa da, bütününde sağlam ve acıklı bir yapıttır." Flaubert'in karakterleri bir dizi varlığı ve insanlığın küçük örneklerini meydana getirmişlerdir. Emma Bovary sorunlarının kurbanıdır. Onu gizemli bir cinselliğe iten ve hülyalarına olan eğilimini arttıran bir eğitim almıştır. Dışa vurulan zarafet ve kibarlığın kişinin iç güzelliğinin bir belirtisi olduğuna inanmaktadır. İç güzelliğin aşkı ve şatafatı birleştirdiğini zanneder. Vaubyessard'da gittiği balo, amaçladığı özlemlerine ulaşabileceğine inanmaya başladığı bir başlangıç noktası olmuştur. "Kaldığı yatılı okulda, hayallerinin içindeki aşkı, harika ve olağanüstü bir şey olarak görür. Şatodaki balo ona hatıralar dünyasının mevcut olduğu göstermiş, bunu da zenginlikle özdeşleştirmiştir," der Albert Thibaudet. ,

Emma ülküsüne ulaşamadan âşıklarını ve giysilerini tüketir ve eritip bitirir: Âşıklarının hiçbirisi aradığı kişi değildir. Satın aldığı şeyler genç kadını tatmin etmez ve sorunlarını daha da ağırlaştırır. Maddiyata düşkün bu kadının arzu ve ihtirası, sonunda gözlerini kör eder ve Rodolphe örneğinde olduğu gibi onu baştan çıkarmak isteyenlerin kurbanı olur. Genç adamın alçaklığı ve onu soymak isteyen Lheureux'nün açgözlülüğü kendini öldürmesine yol açar.

Charles Bovary ya da çilekeş İsa. Hayatındaki hayal kırıklıklarından yıpranmış ve çökmüş, şahsiyetsiz bir adam. Kendisine verilen

fikirler doğrultusunda düşünür ve her girişimi başarısızlıkla sonuçlanır: Cerrahi ameliyatlar ya da evlilik hayatı… Bunun dışında, karısının kendisine aldattığından, müşterileri karşısında eczacının ayağını kaydırmakta olduğundan ve kanun adamlarının mirasını ele geçirmeye çalışmasından hiç şüphelenmez. Yine de Emma'yı seven tek kişi kendisidir. Bu arada, yıldırımla çarpılmış bir melek diye tarif edilen yeni yetme Justin de genç kadını platonik bir aşkla sevmektedir. Charles, bu anti-kahraman, ters bir kaderin kurbanı, kederinden ölür ve romanın sonunda trajik bir şahsiyet, bir kahraman niteliğini kazanır.

Léon Dupuis, müstakbel vilayet noteri. Noter kâtibi bu utangaç çocuk; düşüncelerini Charles ile, Emma'yla da değeri olmayan, sıradan bir romantizm paylaşmaktadır. Tekdüze olan günlük yaşamına yeni bir biçim getiren genç kadının cinsel cazibesinden gözleri kamaşan Léon ona olan aşkını itiraf etmeye cesaret edemez ve ondan kaçarak eğitimini sürdürmek üzere Paris'e gider. Başkentte kadınlar üzerinde ilk tercübelerini kazandıktan sonra Rouen'e geri döner; kendisine olan düşkünlüğünü hâlen kaybetmemiş olan Yonville doktorunun karısını baştan çıkarır. Fakat Albert Thibaudet'ye göre, "bedeni itibariyle kadına karşı üstünlük sağlayan genç adam, ruhu itibariyle kadının egemenliği altına girer. Emma kendisini ona kabul ettirmiştir." Emma genç adamda evvelce de var olan kadınsı nitelikleri ortaya çıkarır; bir anlamda delikanlıyı dişileştirir. Neticede ilişkileri sona erer, çünkü Emma evliliğindeki tekdüzeliği tekrar yaşamaya başlamış ve en önemlisi kocasının düşük seviyesi bu ihanetinde yeniden karşısına çıkmıştır. Artık Léon'a toplum içine girmek için doğru dürüst bir kızla evlenmekten başka bir seçenek kalmamıştır.

Rodolphe Boulanger, baştan çıkaran köy zengini. Bu hali vakti yerinde ve "lafazan" toprak sahibi, kadınları nasıl ayartacağını iyi bilmektedir. Emma'nın karşısında olan bir erkekteki beklentilerine hitap ederek genç kadını eline geçirir. Ama adam Emma'yı diğer kadınlar gibi metresi olarak görmekten öteye gitmez. Emma ona beraberce kaçmayı teklif ettiği zaman büyük bir alçaklık ve özellikle de büyük bir bencillik örneği gösterir.

Lheureux, acımasız tefeci. Menfaati olduğunda yerlerde sürünen ve yüze gülen, bir iş adamının yeteneklerini bünyesinde birleşti-

ren ve kökeni meçhul bir şahsiyet. Emma'yı, kendilerini Yonville'e götüren arabada tanır, avını kollar ve onu yirmi dört saat içerisinde sekiz bin frank ödeme mükellefiyetine sokan bir tuzağın içine düşürür. Onu sömürdükten ve bir şekilde oyaladıktan sonra genç kadının intihar etmesinde büyük ölçüde payı olmuştur. Rodolphe nasıl ki Emma'nın üzerinde onu baştan çıkaran bir kişi olarak hak iddia ediyorsa, Leureux de genç kadının üzerinde tefeci olarak benzer haklarının olduğunu düşünmektedir. Kazanç elde etmek için neticede tefecilik yönü kendi benliğiyle özdeşleşmiş bu karakter, şahsiyetsizlik ve insanlık dışı yönünü ortaya çıkarır.

Bournisien, bir köy rahibi. Sağlam yapılı ve özensiz görünüşüyle Yonville'in bu papazı maddi acılara manevi çilelerden daha fazla önem vermektedir. Kilisenin önemini kaybetmekte olduğu kırsal ortamlarda onun da rolü yöresel hayatta giderek azalmış ve ikincil bir seviyeye inmiştir. Öbür dünyaya karşı ihmalkârlığı, gündelik hayatın kaygılarına ve basit meselelerine karşı olan ilgisinin azalması, onun maddiyata doğru tırmanışının sezilmesine yol açmıştır.

Homais'ye gelince, o da Yonville'in aydın denebilecek bir şahsiyetidir. Kendisinden memnun, üst düzeyde bir aile babası ve şöhreti günden güne artan bu adam, yöresel hayatın üzerindeki etkilerini yaymaya devam etmektedir. Günahtan korkmaz ve ıslah edilemez, gözü yükseklerde, aşırı palavracı ve hiçbir şeyin kendisini durdurmasına asla müsaade etmeyecek olan bu eczacı, beşeri bir budalalığı ve insanın zavallılığını kişiselleştirmiştir. Toplum içindeki yükselişi ararken, pratik hissiyatıyla da beşeri durumu temsil eder. "O mutlaka başarmak zorunda olan bir faber insandır," diye bildirir, Albert Thibaudet.

Romanın örnek olarak seçilen ilk kısımların kısa bir tahlili, bu inanılmaz temponun canlılığını ve satırların sağlamlığını anlamamıza yardım edecektir. Hikâye Charles'ın Rouen Lisesi'ne gelişiyle başlar. Tıp üzerine yaptığı çalışmaları, sağlık memuru olarak Tostes'a yerleşmesini ve kocasının ölümünden sonra dul kalan Dubuc ile yapmış olduğu ilk evliliği hatırlıyoruz. Altıncı kısımda öykünün süreci, anlatıcının Emma'nın ergenlik çağını hatırlattığı uzun bir geri dönüşle kesilir. Özet olarak anlatıcı tarihsel sıralamayı kabul eder ve bununla birlikte Gérard Genette'in "analepses" olarak isimlendirdiği geri dönüşleri yapar. Anlatıcı ilk kısımda Charles'ın ilk

yıllarını sadece on sayfa içinde anımsatmıştır. O dönemin bu şekilde hatırlatılması bir özeti, bir kısaltmayı oluşturmuştur. Fakat müstakbel sağlık memurunun lisedeki ilk gününü tasvir etmek dört sayfa ayırmıştır; burada bir olayı, bir sahneyi sunmaktadır. Sonuç olarak bir sahne ve kısaltma birbirini izler. Charles'ın lisedeki ilk gününün ve değişik anlarının hikâyesi, birdenbire şapkasının tarif edilmesi ile kesilmektedir: Burada tanımlayıcı bir ara vermeden söz edilebilir. Bu tarif şapkayı gören şahıslarla sınıftaki diğer talebelerin mevcudiyetini ortaya koyar. Öyle ki, bu tarif hikâyenin anlatım dizemine uyar. Anlatıcı tek bir sefer cereyan eden bu olguyu sadece bir defa anlatır. Bu arada Charles'ın aynı gün, ona kâğıt topaklar atarak eğlenen diğer talebelerin yaptıkları kötülüğe maruz kaldığına da işaret etmek gerekir, burada öykü bir çeşit tekrarlayıcı nitelik kazanmıştır. Anlatıcı, bir bütünün arasına birbirini izleyen tekrarlamalı bir parçayı katmıştır.

Gustave Flaubert kendisi için hayatı ve hatta düşüncenin özünü teşkil eden üslûba inanmıştır. Bir şeyi bütün keskinliği, rengi ve görünüşüyle ifade etmenin tek bir şekli olduğu düşüncesini benimsemiştir. Thibaudet şu görüşü destekler: "*Madame Bovary*, *Salammbo*, *l'Education*, *la Tentation* ve *Bouvard* beş biçim içermektedirler, hepsi de benzeşmelerine rağmen birbirlerinden yeteri kadar farklı olup, her birinin kendine özgü anahtarı vardır. Bu beş roman beş değişik fikri kapsar; bu fikirlerin farklılıkları üslup ayrıcalıklarında bulunmaktadır. Flaubert bu farklılıkları mükemmel bir şekilde gözlemlemiş ve yazmış olan yegâne romancıdır. *Madame Bovary*'nin üslubunda hâlâ bir mektep kokusu vardır, kilisedeki vaftiz ruhunu muhafaza eder, nitelikli, çok yönlü ve şehveti de içeren bir eserdir. 1857 senesinin romanı günden güne daha fazla okuyucu kazanacaktır."

İşte *Madame Bovary* yavaş yavaş ve gizlice Paris'te ve taşradaki dostlarını fethetmektedir. Flaubert tek başına, anlaşılamamış ve cesaretini kaybetmiş olduğu hayatının akşamında, şöhreti bir anda tatmaya başlar. Asrın son çeyreğinde ortaya çıkan yeni yazarlar onun kuramlarına karşı çıkarlar. Her ne kadar üsluba onun kadar önem vermemiş olsalar bile, onun gibi gerçekçiliğin ressamı olmak istemişlerdir, böylece gerçeği çizebileceklerdir. Bunlar Zola, Daudet, Maupassant ve Bourget'dir. Yaşlı ustanın etrafındaki söylentiler, halkı onun duyumsamazlığından çekip çıkarır. Binlerce okuyucu

geç de olsa Flaubert'in yapıtını keşfeder. Ferdinand Brunetiere, *Madame Bovary*'nin çağdaş edebiyatın tarihi içinde bir başyapıt olarak kalacağını beyan eder. Emile Faguet 'ye göre de, "Flaubert, Fransız edebiyatının en büyük yazarlarından biridir. Ölümsüz *Madame Bovary*, Shakespeare ve Balzac dâhil olmak üzere, bütün edebiyat içinde tanıdığı en eksiksiz ve en kusursuz kadın portresi"dir. Gustave Larson'un edebiyat kılavuzunda ise o asırda yazılmış olan en sağlam iki veya üç yapıttan bir olduğu için Gustave Flaubert'in karşısında selam durulduğu belirtilir.

Yazar 1890 yılında ölmüştür ama ondan hâlâ tutku ile bahsedilmektedir. Emma bütün sınırları aşmaya devam eder, acı çeker ve davranış özgürlüğü içerisinde ölür. Bütün İngiliz, Amerikalı, Rus, Alman ve Japon kadınlar Emma'nın şahsiyetinde kendilerini bulurlar. Sinema onun maceralarını ele alır, uluslararası sanatçılar bu küçük Yonville-l'abbeye taşralısının rolünü alabilmek için kıyasıya bir mücadeleye girişirler. Henri Troyat'nın bir gözlemidir bu. *Madame Bovary* halen zamanımız okurlarının ilgisini çekmeye devam ediyor. Fransa'da "Yeni roman yazarları" onun kaybından bu yana bir asır geçmiş olmasına rağmen Gustave Flaubert'i bir usta olarak görmeye devam ederler: Bunların arasından birisi, Nathalie Sarraute, 1986 yılında "Geleceğin Habercisi Flaubert" başlıklı bir deneme yazısında ona yer verir. Bütün dünyadaki yazarlar *Madame Bovary*'yi bir başyapıt olarak görürler. Film yapımcıları bu romanı sinemaya değişik biçimlerde uyarlamışlardır. Sonuçta dünya çapında bir saygınlık ve itibar kazanmıştır.

Paris Barosu Üyesi,
Millet Meclisi eski Başkanı ve eski İçişleri Bakanı,
Marie-Antoine-Jules Senard'a

Aziz ve muhterem dostum,

İsminizi bu kitabın başına ithaf olarak koymama müsaade etmenizi istirham ediyorum, çünkü bu kitap yayınlanabiliyorsa sizin sayenizdedir. Eserim, sizin o tarifi imkânsız savunmanızdan sonra sanki bir kat daha değer kazandı. Bu sebeple, size olan minnetimin bir nişanesi olarak, her ne kadar sizin belagat ve iyiliklerinizle asla boy ölçüşemeyecek olsa da, bu naçiz ithafı kabul buyurmanızı diliyorum.

Gustave Flaubert
Paris, 12 Nisan 1858

Birinci Bölüm

I

Okulun müdürü, arkasında şehirli gibi giydirilmiş yeni bir öğrenci ve büyük bir çalışma masası taşıyan hademeyle içeri girdiğinde ders sonrası çalışma zamanındaydık. Uyuyanlar uyandı ve herkes, çalışmaya dalıp gitmişken aniden baskına uğramış gibi ayağa kalktı. Müdür oturmamızı işaret etti; sonra etüt hocasına dönerek alçak sesle "Mösyö Roger, bu öğrenciyi size emanet ediyorum. Çalışma ve davranışlarıyla takdir görürse, yaşına uygun daha yüksek bir sınıfa geçiririz," dedi.

Yeni öğrenci, kapının arkasındaki köşede büzüldüğü için, güçlükle fark ediliyordu. Boyu hepimizden uzun olan bu köylü çocuğu, en az on beşinde gösteriyordu. Saçları, köy kilisesinde ilahi okuyan çocuklar gibi alnının üzerinden dümdüz kesilmişti. Akıllı uslu ama oldukça sıkılgan bir görünüşü vardı. Omuzları öyle geniş değildi fakat yeşil çuhadan dikilmiş siyah düğmeli ceketi onu koltuk altlarından sıkıyor gibiydi. Ceketinin işlemeli kol ağızlarından görünen çıplak kırmızı bileklerinden, bu duruma alışkın oldukları belliydi. Askılarını fazlaca yukarı çekmiş olduğu için, sarımtırak pantolonunun paçalarından mavi çoraplı bacakları meydana çıkıyordu. Ayaklarında altları çivili, iyi boyanmamış ama sağlam kunduralar vardı.

Derslerin anlatılmasına geçildi. Her birimiz kalkıp öğrendiklerimizi anlatmaya başladık. Yeni öğrenci, ne bacak bacak üstüne atmaya ne de dirseklerine dayanmaya cesaret edebilmiş; vaaz dinliyormuş gibi kulaklarını açarak pür dikkat kesilmişti. Saat iki olduğunda çan çalmaya başladı, ama öğrenci o kadar dalmıştı ki, etüt öğretmeni kendisini bizimle birlikte sıra olması için uyarmak zorunda kaldı.

Sınıftan içeri girerken ellerimizin boş kalması için kasketlerimizi yere atmak adet olmuştu, daha eşikten içeri adım atar atmaz onları toz çıkaracak biçimde sıraların altından duvara doğru savururduk. Bu, okulun modası haline gelmişti. Ama en yenimiz, ya bu oyunun farkına varmamıştı ya da bunu yapmaya cesaret edememişti. Öyle ki, dua bittiği halde kasketi iki dizinin üstünde öylece duruyordu. Karışık düzenli ve acayip bir şapkaydı bu. Püsküllü takkeyle, kalpak, miğfer biçimli asker şapkası, samur postu kasket ve pamuklu başlık arası bir şeydi. Kısacası, zavallı ve acınacak bir hali vardı; sessiz çirkinliğinde aptal bir adamın suratının derinliklerinde gizlenen bir anlam gizliydi sanki. Şapka, yumurta biçimindeydi ve içi tel çubuklarla tutturularak kabartılmıştı. Halka biçiminde üç büklümle başlıyor, sonra da kırmızı bir şeritle birbirlerinden ayrılan baklava biçimi kadife parçalarla tavşan derisinden yapılmış parçalar sıralanıyordu. Arkasından, karışık şeritlerden oluşan nakışlarla kaplı, kartonlu bir çokgenle biten bir çeşit torba geliyor, buradan da incecik uzun bir kaytanın ucundan sırma tellerden palamut biçimli ufak bir yumru sarkıyordu. Kasket yepyeniydi, siperliği de parlıyordu.

"Ayağa kalk," dedi öğretmen.

Kalktı, kasketi yere düştü. Bütün sınıf gülmeye başladı. Almak için yere eğildi, o sırada yanındaki çocuk bir dirsek darbesiyle kasketi tekrar düşürdü, o yine eğilerek aldı. Öğretmen şakacı bir adamdı.

"Uğraşma artık şu şapkayla," dedi.

Çocuklar kahkahayla gülmeye başladılar. Zavallı çocuk öylesine şaşırdı ki, eli ayağına dolaştı, kasketi elinde mi tutsun, yere mi bıraksın, yoksa başına mı geçirsin bilemedi. Yerine oturdu ve şapkayı dizlerinin üzerine koydu.

"Kalk," diye yineledi öğretmen. "Adını söyle." Yeni öğrenci, ağzının içinde bir şeyler geveleyerek anlaşılmaz bir isim mırıldandı.

"Bir daha söyle bakayım!"

Ağzından yine karmakarışık sesler çıktı, söyledikleri sınıfın yaygarası arasında kaynadı gitti. Öğretmen bağırmaya başladı: "Daha yüksek sesle, daha yüksek söyle!"

Bunun üzerine yeni öğrenci büyük bir kararlılıkla ağzını açtı ve sanki birini çağırıyormuş gibi ciğerlerinin olanca gücüyle haykırdı: "Charbovari!"

Derken sınıfta büyük bir gürültü koptu, tiz çığlıklar giderek yük-

selmeye başladı. Çocuklar uluyor, havlamaya benzer sesler çıkararak tepiniyor, hep bir ağızdan "Charbovari! Charbovari!" diye bağırıyorlardı. Gürültü sonra tek tek seslerle uzadı, zorlukla yatışabildi. Arada bir güçlükle tutulan bir kahkaha, sıraların birinden iyice sönmemiş bir maytap fişeği gibi yeniden başlıyor ve oradan oraya sıçrıyordu. Ardından gelen ceza yağmuruyla sınıfın düzeni yavaş da olsa yeniden kuruldu. Öğretmen de tekrar yazdırarak, heceleterek ve bir daha okutarak Charles Bovary adını en sonunda çıkartabildi. Sonra da zavallı çocuğa hemen kürsünün dibindeki tembeller sırasına oturmasını emretti. Çocuk davrandı ama tereddütle durakladı.

"Ne arıyorsun?" diye sordu öğretmen.

Yeni çocuk merakla çevresine bakınırken utana sıkıla, "Benim kaske...," diye kekeledi.

Yeni bir gürültü dalgasının kopmasına öğretmenin öfkeli bir sesle, "Bütün sınıfa beş yüzer satır ceza!" diye haykırması engel oldu.

"Rahat durun!" diye kızarak söylendi öğretmen, bu arada mendilini çıkarıp alnında biriken ter damlacıklarını siliyordu. "Sana gelince yeni öğrenci," diye devam etti, "sen de bana yirmi kere *ridiculus sum* (ben komiğim) fiilini yazacaksın." Sonra da yumuşayan bir sesle ilave etti: "Merak etme, kasketini de bulursun, kimse çalmamıştır."

Her şey eski sakinliğine kavuştu. Başlar önlerindeki kâğıtların üzerine eğildi, yeni öğrenci de iki saat boyunca örnek bir davranış gösterdi. Arada bir kalem sapının içine koyularak fırlatılan ufak kâğıt topakları yüzüne çarpıyorsa da, eliyle yüzünü siliyor ve gözleri önüne dikilmiş bir vaziyette hiç kımıldamadan duruyordu.

Akşam olduğunda, sırasından kolluklarını çıkardı, ufak tefek eşyasını bir düzene koydu, kâğıdına özenle çizgi çekti. Sonra, bütün kelimeleri bin bir zahmetle sözlükten arayarak çalışmaya başladığını gördük. Göstermiş olduğu bu iyi niyetli gayretinden olsa gerek, onu bir alt sınıfa indirmediler; aslında Latincenin kurallarını az da olsa biliyordu ama ne anlatımında ne de cümle kuruluşlarında bir incelik vardı. Onu Latinceye başlatan köyün papazıydı, zira anası ve babası fazla masraf olmasın diye onu okula ellerinden geldiğince geç yollamışlardı.

Babası, Charles-Denis-Bartholomé-Bovary, eskiden orduda baş cerrah yardımcısıydı, 1812 yılına doğru askerlik yoklaması işlerinden dolayı saygınlığı lekelenmiş, bu yüzden de o dönem içerisinde

hizmetinden ayrılmak zorunda kalmıştı. Kişiliğinin kendisine getirdiği bir takım özelliklerinden de yararlanarak yakışıklılığına vurulan zengin bir ailenin kızı ile evlenmişti. Evlendiği kızın babası çorap, şapka ve örme giyim eşyaları satan bir tüccardı. Charles-Denis-Bartholomé-Bovary, kızla evlendiğinde de altmış bin franklık bir drahomanın sahibi olmuştu. Yakışıklı ama yüksekten atmayı ve övünmeyi seven bir kişiydi; yürürken mahmuzlarını şakırdatırdı. Uzun favorilerini bıyıklarıyla birleştirir, parmaklarını devamlı yüzüklerle doldurur ve göz alıcı kumaşlardan dikili elbiseler giyerdi. Babayiğit bir havası vardı, kasaba kasaba dolaşıp öteberi pazarlayan gezginci satıcılar gibi canlı ve neşeli bir kişiliğe sahipti. Evlendikten sonra, iki üç yıl kadar karısının parasını yiyerek geçindi, damak zevkine uyan iyi yiyecekleri sever, sabahları geç kalkar, büyük porselen pipolar tüttürür, akşamları eve tiyatro gösterileri bittikten sonra döner ve sık sık da kahvehanelere giderdi. O sıralarda kayınpederi ölmüş, geriye de miras olarak pek az bir şey bırakmıştı. Adam bu durumdan hiç hoşnut olmamış, dokumacılığa girişmiş, ama bunda dikiş tutturamayıp bir miktar para batırmıştı. Elinde kalanı daha iyi işletip değerlendirmek amacıyla da köye yerleşmişti. Dokumacılıktan anlamadığı gibi tarım işlerinde de bilgisizdi. Atlarını tarla sürmeye gönderecek yerde bunları binek olarak kullanıyor, elma şarabını satacak yerde oturup onları içiyor, kümesindeki en iyi tavukları kendisi yiyiyor, domuzlarının yağıyla da av çizmelerini parlatıyordu. Aradan fazla bir zaman geçmeden bu tür işleri bırakmanın daha doğru olacağını anladı.

Caux bölgesiyle Picardie sınırları arasında kalan bir köyde, yıllık kirası iki yüz frank olan yarı çiftlik yarı ağa evi olan bir yer tutmuş; pişmanlıklar içinde ve büyük üzüntüler duyarak, suçu Tanrı'ya yükleyip herkesi kıskanarak daha kırk beş yaşındayken evine kapanmıştı. İnsanlardan iğrendiğini ve onlardan uzak durarak hayatını huzur içinde sürdüreceğini söylüyordu.

Önceleri karısı ona deli gibi tutkundu; kocasını öyle seviyordu ki, adeta ona kul köle olmuştu. Ama bu sevgi, adamı karısından soğutmaktan başka işe yaramamıştı. Kadıncağız önceleri şen şakrak, neşeli, açık yürekli ve sevgi doluyken, yaşı ilerlemeye başlayınca, ağzı açık kaldığından sirkeleşmeye başlayan şarap gibi huysuz, çekilmez, yaygaracı ve sinirli birisi olup çıkmıştı. Başlangıçta kocasının köy-

deki ahlaksız kadınların peşinden koşmasını ve meyhane meyhane dolaştıktan sonra eve dönmesini izleyerek acı çeker ama ağzını açıp da şikâyet etmezdi. Fakat sonradan bu durumu gururuna yedirememeye başladı. Öfkesini sessizce içine attı ve hayatının sonuna kadar bunu içinde sakladı. Kendini işe verdi. Dava vekillerini dolaşıyor, mahkeme başkanıyla görüşüyor, senetlerin vadelerini takip ediyor ve onları erteletmek için çabalayıp duruyordu. Bununla kalmıyor, evde de devamlı ütü yapıyor, dikiş dikiyor, çamaşır yıkıyor, işçilere göz kulak oluyor, onların ücretlerini ödüyordu. Kadıncağız bütün bu işlerle uğraşırken kocası olacak beyefendi de somurtkan bir tavırla uyuklar vaziyette bir köşede oturur, karısına kırıcı ve hoş olmayan sözler sarf etmek için kısa bir süreliğine de olsa bu miskinliğinden sıyrılıyordu. Sonra da ocaktaki ateşin başına geçerek piposunu tüttürüp, arada bir de küllerin içine tükürüyordu.

Zaman gelip de bir çocukları olduğunda, onu bir sütanneye vermek gerekti. Çocuk eve dönünce de bir şehzade gibi muamele görerek şımartılmaya başlandı. Annesi onu reçellerle besliyor; babası ise onu çıplak ayakla koşturuyor, hatta zaman zaman filozof kesilerek hayvanların yavruları gibi çocuğun çırılçıplak dolaşabileceğini de söylüyordu. Karısının düşüncelerinin tam tersine, adam kafasında belli bir çocuk modeli oluşturmuştu. Oğlunu da bu örneğe uygun olarak yetiştirmeye gayret ediyor, çocuğun sağlam ve dayanıklı bir yapıya sahip olabilmesi için Spartalılar gibi sert yöntemlerle büyütülmesi gerektiğini düşünüyordu. Çocuğu ateş olmayan soğuk bir odada yatırıyor; ona rom içmeyi ve ayin alaylarına hakaret etmeyi öğretmeye çalışıyordu. Ama çocuğun sessiz ve sakin yaradılışı babanın bütün çabalarını karşılıksız bırakıyordu. Annesi ise çocuğu dizinin dibinde tutardı; ona kâğıttan oymalar yapıp, masallar anlatır, hüznün ve neşenin birbirine karıştığı tek taraflı uzun konuşmalar yapardı. Yalnızlığın verdiği duygularla, içine atmış olduğu boşa giden kırık ve dağınık hevesleri çocuğunun kafasında yaşatmaya çalışıyordu. Onun büyüdüğünü, yakışıklı ve esprili yetişkin bir insan olarak bayındırlık ya da adliye işlerinde yüksek mevkilere geldiğini hayal ediyordu. Çocuğuna okumasını, hatta evinde bulunan eski bir piyanoda, sadece bu piyano için hazırlanmış, birkaç dörtlükten oluşan iki üç besteyi dahi çalmayı öğretmişti. Bütün bunları gören ve bu gibi şeylere pek aldırış etmeyen Mösyö Bovary bunların hiçbir

surette zahmetine katlanılacak şeyler olmadığını düşünüyor ve şöyle söylüyordu: "Onun eğitimini devlet okullarında sağlasak bile yine para gerekir, sonra memurluk ya da bir ticaret işi için gerekli parayı bulabilecek miyiz bakalım? Hem zaten insan uyanık oldu mu, hayatta daima başarılı olur."

Madam Bovary bu sözleri işittikten sonra dudaklarını ısırıyor ve çocuk da köyde başıboş dolaşıp duruyordu. Çift süren rençperlerin peşinden ayrılmıyor, yerden topladığı sert toprak parçacıklarını uçuşan kargalara atarak onları kovalıyordu. Hendekler boyunca uzanan ağaçlardan dutları toplayarak yiyor, eline geçirdiği bir değnekle hindileri güdüyordu. Hasat zamanı toplanan ekinleri kurutuyor, korulukta koşturuyordu. Yağmurlu günlerde kilise sundurmasının altında kaydırak oynuyor, büyük yortularda da kilisenin çanını çalmak için zangoca yalvarıyor; sonra da olanca ağırlığı ile en kalın ipe asılarak çanın her çalışında ipin sallanarak bütün bedenini alıp uçurmasını hissetmeye bayılıyordu. Çocuk meşe ağaçları gibi büyüyüp gelişiyor, elleri güçleniyor, yüzüne renk geliyordu.

On iki yaşına geldiğinde, annesi onun okumaya başlamasını sağladı. Bu işi papaza havale edip onu görevlendirdiler. Dersler hem çok kısaydı, hem de çocuk derslere karşı ilgisizdi. Bu yüzden de dersler pek fazla işe yaramıyordu. Papaz ancak boş zaman bulduğunda çocukla meşgul olabiliyordu. Kilisedeki papaz odasında, alelacele, ya da vaftiz töreniyle cenaze arasında onu okutuyordu; eğer akşam duasından sonra dışarı çıkmayacaksa haber yollayarak öğrencisini çağırtıyordu. Sonra papazın odasına çıkarak masanın başına oturuyorlardı. Şamdanın çevresinde küçük sinekler ve ışığa gelen pervaneler uçuşuyordu. Hava sıcak olduğundan çocuk uykuya dalıyor; adamcağız da ellerini göbeğinin üstüne kavuşturarak başını öne eğip hafif hafif uyukladığından, çok geçmeden de ağzı açık bir şekilde derin derin horlamaya başlıyordu.

Bazen de, papaz efendi civardaki hastalara veya ölmek üzere olanlara verilen şaraplı ekmeği dağıtmaktan geri dönerken, yolda Charles'ı haylazlık yaparken yakalıyordu. O zaman çocuğu yanına çağırıp bir çeyrek saat nasihat ediyor ve sonra bu fırsattan yararlanarak bir ağacın altında ona fiil çekimlerini yaptırıyordu. Bazen aniden bastıran yağmur, kimi zaman da oradan geçen bir tanıdık işlerinin yarım kalmasına sebep oluyordu. Bunların dışında papaz

efendi, öğrencisinden oldukça memnundu, genç adamın çok iyi bir hafızası olduğunu söyleyip duruyordu. Ancak Charles, içinde bulunduğu şartlar altında orada daha fazla kalamazdı. Annesi de bu işin üstüne ciddiyetle eğildi. Babası utancından ya da artık bezginliğinden direnmeyi bırakarak durumu kabul etti. Buna rağmen çocuğun okula başlaması için bir yıl daha beklediler. Aradan altı ay daha geçti; ertesi yıl da Charles kalıcı olarak Rouen'daki ortaokula verildi, Ekim ayı sonuna doğru Saint-Romain panayırı sırasında babası onu okula bizzat götürdü.

Şu an için hiçbirimizin onun hakkında herhangi bir şeyi hatırlaması doğrusu pek mümkün değil. Sakin mizaçlı, kendi halinde bir çocuktu. Teneffüslerde oynuyor, etüt vakti gelince derslerine çalışıyor, sınıfta dikkatle ders dinliyor, yatma zamanı geldiğinde yatakhanede rahat rahat uyuyor, yemekhanede de iştahla yiyerek karnını güzelce doyuruyordu. Velisi Gantérie sokağındaki dükkânında toptan hırdavat ticareti yapan bir nalburdu. Adam ayda bir kere, pazar günleri dükkânını kapadıktan sonra çocuğu okuldan dışarı çıkartıyor, limandaki gemileri seyretmesi için rıhtımda dolaşmaya götürüyor, sonra da yemek zamanından önce, saat yedi civarında onu okuluna bırakıyordu. Çocuk perşembe akşamları oturup kırmızı mürekkeple annesine uzun bir mektup yazıyor ve bittiği zaman onu üç balmumuyla mühürlüyordu. Sonra tarih defterlerinin üzerinden geçerek gereken yerleri düzeltiyor ya da ders çalıştıkları sınıfta, ortalıklarda sürüklenip duran *Anacharsis** adlı kitabın eski bir cildini okuyordu. Gezintiye çıktıkları zaman da, kendisi gibi köylü olan bir hademeyle çene çalıyordu.

Dikkatli ve sıkı çalışması sayesinde, sınıfında orta dereceli öğrenciler arasında hep tutunabildi; hatta bir defasında da tabiat dersinden ikinci derecede ödül kazandı. Gel gelelim üçüncü sınıfın sonunda, bakalorya sınavını kendi kendine verebileceğine inanan ailesi, onu okuldan alıp tıp fakültesine kaydettirdiler.

Annesi ona, l'Eau-de-Robec suyu üzerinde, daha önceden tanıdığı bir kumaş boyacısının evinde, dördüncü katta bir oda tuttu. Kira, yemek gibi düzenlemeleri yaptıktan sonra geriye odayı döşemek

---

* Fransız yazar Jean-Jacques Barthélemy'nin *Voyage du jeune Anarcharsis en Grèce (Genç Anarcharsis'in Yunanistan Gezileri, 4 cilt)* isimli eseri. (yayıncının notu [y.n.])

kaldı. Birkaç parça eşya tedarik etti; odaya bir masa ile iki sandalye koydu, kendi evinden kuşkirazı ağacından eski bir yatak getirtti, bunlara ilave olarak küçük bir döküm soba aldı. Isınmak için gereken yakıtı da temin etti. Bu işleri bitirdikten sonra çocuk artık tek başına kalacağı için kendisine dikkat edip iyi bakması için bin bir tembihte bulunduktan sonra hafta sonu oradan ayrıldı.

İlan tahtasının üzerinde bulunan derslerin programını okuması, Charles'ın üzerinde hafif bir baş dönmesi etkisi yarattı; anatomi, patoloji, fizyoloji, eczacılık, kimya, nebatat bilgisi, klinik, tedavi dersleri, bunlardan başka sağlık koruma ve tıbbi gereçler. Bütün bunların anlamlarını dahi bilmiyordu. Hiç duymadığı ve ona çok yabancı gelen bu terimler; korkunç karanlıklarla dolu birer tapınak kapısı gibi gizemliydiler. Hiçbir şey anlamıyordu bunlardan; hepsini boşuna dinliyor, hiçbirini de kavrayamıyordu. Ama yine de çalışıyordu, ciltli defterleri vardı. Bütün dersleri izliyor, tek bir viziteyi kaçırmıyordu. Her gün yapmakta olduğu işini, niye dönüp durduğunu bilmeyen gözleri bağlı bir dolap beygiri gibi yerine getiriyordu.

Oğlunu masraftan kurtarmak isteyen annesi, her hafta ona bir ulak vasıtasıyla kızarmış dana budu gönderiyordu. Delikanlı hastaneden döndüğü zaman, tabanını duvara vura vura sabahları bununla kahvaltı ediyordu. Sonra derslerin yapıldığı amfiye, düşkünler yurduna gitmesi gerekiyordu, işlerini bitirince de çok sayıda sokak teperek evine dönüyordu. Akşam, ev sahibinin verdiği iki lokma yavan yemeği midesine indirdikten sonra odasına çıkıyor ve kıpkırmızı sobanın karşısında, üstünden buhar çıkan ıslak giysilerini çıkarmadan ders çalışmaya koyuluyordu.

Güzel yaz akşamları, ılık sokakların boş olduğu ve hizmetçi kızların kapı eşiklerinde volant* oynadıkları saatte, penceresini açıyor, dirseklerine dayanarak çevresini seyrediyordu. Rouen'ın bu mahallesine pislik dolu küçük bir Venedik havası veren dere, aşağı taraflarda akıp gidiyor, köprülerin ve parmaklıkların arasından geçtiği sırada sarıya, mora ve masmavi bir renge bürünüyordu. Derenin kıyısına çömelmiş işçiler, kollarını bu suda yıkıyorlardı. Çatı katlarından yukarıya doğru uzanan sırıkların üzerine asılmış arapsa-

* Bugün *badminton* olarak bilinen, oyuncuların raket ve ucu tüylü mantar topla oynadıkları bir oyun. (y.n.)

çı gibi karışık pamuk çileleri havada kurumaya bırakılmıştı. Karşı tarafta, damların ötesinde, tertemiz geniş bir gökyüzü alabildiğine uzanıyor, kızıl bir renge bürünmeye başlayan güneş de batmaya hazırlanıyordu. Ne güzeldi oraları kim bilir? Kayın ağaçlarının altı ne kadar da serindi! Delikanlı kırların o mis gibi kokusunu içine çekebilmek için burun deliklerini alabildiğine açıyordu ama kokunun ona ulaşması mümkün değildi.

Zayıfladı, boyu uzadı, yüzünü hüzünlü bir ifade kapladı, bu da onu bir bakıma ilginç bir hale getirdi. Gün geçtikçe üzerinde bir rehavet, bir uyuşukluk belirdi, bunun sonucu olarak da aldığı bütün kararları yavaş yavaş unutmaya başladı. Bir gün hasta ziyaretini kaçırdı, ertesi gün de dersine girmedi ve tembelliğin tadına varınca artık okuluna uğramaz oldu.

Sonra içkili yerlere gitme alışkanlığı edindi, domino oyununa merak sardı. Her akşam, halkın sık sık gittiği kirli bir mekâna kapanarak mermer masaların başında, üzerinde kara kara noktalar bulunan küçük koyun kemiklerine vuruyordu. Bu hareketi ona özgürlüğünün değerli bir icraatıymış gibi görünerek kendine saygı duymasını sağlıyordu. Yasak zevkler âlemine girmiş olmak, ona hayata adım atıp, hayatın tadını çıkardığını hissettiriyordu. İçeri girerken elini neredeyse şehevi bir zevki tadarcasına kapının tokmağı üzerine koyuyordu. O zamana dek, içinde sıkışıp kalmış olan ne kadar şey varsa böylece çözülmeye yüz tuttu. Şarkılar öğrenip, kurulan muhabbet sofralarında söylemeye başladı. Dönemin tanınmış şarkıcısı Béranger'ye* hayranlık besledi, çay, şeker, limon, tarçın ve rom karışımı punç olarak bilinen içkiyi yapmayı öğrendi, en sonunda da aşkı tanıdı.

Kendini kaptırdığı bu hayata tarzı yüzünden, sağlık memurluğu sınavı tam bir fiyasko ile sonuçlandı. Hâlbuki ailesi, akşam onu evde başarısını kutlamak üzere bekliyordu!

Yaya olarak yola çıktı. Köyün girişine yakın bir yerde durarak

---

* Pierre-Jean de Béranger (1780 - 1857); Fransız söz yazarı, şair. Yapıtlarındaki halkçı, liberal ve vatansever özellikler dolayısıyla çabucak üne kavuştu; kilise karşıtlığından da, parlak Napoléon destanından da konular çıkardı ve sıradan insanların ilginç hayatlarını aksettirdi. Stendhal, Mallarmé ve Chateaubriand gibi Fransız edebiyatının klasik yazarlarının övgülerine mazhar olurken, Baudealire, Flaubert, Bouilhet gibi modern dönem yazarlarınca kıyasıyla eleştirildi. (y.n.)

annesini çağırttı, sonra da kendisine bütün olup bitenleri anlattı. Kadıncağız imtihan kurulunu adaletsiz davranmakla suçlayarak oğluna destek çıktı ve işi düzelteceğini söyleyerek ona biraz olsun güç verdi.

Mösyö Bovary hakikati ancak beş yıl sonra öğrendi; gerçek artık eskimişti ve onu olduğu gibi kabul etti, kendisinden olma bir çocuğun aptal olabileceğini düşünmek dahi istemiyordu. Bunun üzerine Charles yeniden çalışmaya koyuldu, hiç ara vermeden sınavlarına hazırlandı, bütün soruları ezberledi. Sınavlarında başarı gösterip yüksek notlar aldı. Annesi için bu mutlu bir gündü! Şerefine büyük bir akşam yemeği verdiler.

Peki, şimdi mesleğini nerede icra edecekti? Tostes'da*. Çünkü orada sadece yaşlı bir hekim vardı. Uzun zamandan beri Madam Bovary onun ölmesini bekliyordu, ama adamcağız daha tası tarağını toplayıp da henüz öteki dünyaya göçmeden, Charles onun yerini alacak kişi olarak karşısındaki eve yerleşti. Gel gelelim, oğlunu yetiştirmekle, onun tıp öğrenimi almasını sağlamakla ve mesleğini icra etmesi için Tostes'u bularak oğlunu oraya yerleştirmekle iş daha bitmiyordu: Charles'e bir de kadın bulmak gerekecekti. Annesi onu da buldu: Dieppe'teki bir mübaşirin dul karısı. Kadın kırk beş yaşındaydı ve bin iki yüz franklık bir gelir sahibiydi.

Madam Dubuc çirkin, çalılar gibi kara kuru ve yüzü de bahar tomurcukları gibi sivilcelerle dolu bir kadındı. Buna rağmen birçok talibi vardı. Anne Bovary amacına ulaşabilmek için bütün bunları saf dışı etmek zorunda kaldı, hatta papazların da desteklediği bir domuz kasabının tezgâhladığı oyunları ustaca önledi.

Charles evlenmeyi daha iyi koşullar getirebilecek bir olay gibi görmüş, kendisini de, parasını da istediği gibi kullanabileceğini düşünerek daha değişik bir hayata başlayacağını sanmıştı. Evliliğine ilişkin hiçbir şey düşündüğü gibi olmadı, karısı dizginleri eline geçirdi. Herkesin içinde şunu söyleyecek, bunu söylemeyecek, Cuma günleri et ve yağlı besinleri yemeyecek, karısının istediği şekilde giyinecek, para vermeyen hastalarını onun emirleriyle sıkıştırıp elinden geldiği kadar zorlayacaktı. Charles'ın mektuplarını açıyor, dav-

---

* Dieppe bölgesindeki adı Tôtes olan, Seine-Maritime kanton merkezi. (çevirmenin notu [ç.n.])

ranışlarını devamlı gözlüyor, hatta kadın hastalarını muayene ederken bölmenin arkasına geçerek neler konuştuklarını dinliyordu. Her sabah çikolatalı içeceğinin hazır bulundurulmasını, devamlı üstüne düşülerek bir dediğinin iki edilmemesini istiyordu. Her zaman sinirlerinden, göğsünden ve sıkıntılarından yakınıp duruyordu. Ayak sesi duyunca son derece rahatsız oluyor, gürültü kesilip ortalığa sessizlik hâkim olunca da yalnızlığa dayanamıyordu. Yanına birileri yaklaştığında, hiç şüphesiz ölüp ölmediğini görmek için geldiklerini düşünüyordu. Akşam olduğunda Charles eve döndüğü zaman yatak örtülerinin altından uzun sıska kollarını çıkarıp boynuna sarılıyor, kocasını yatağının ucuna oturtarak ne var ne yok bütün dertlerini sayıp dökmeye başlıyordu. Charles ona hiç ilgi göstermiyormuş, onu unutuyormuş, başka bir kadını seviyormuş, mutlu olamayacağı kendisine söyleniyormuş gibi şikâyetlerle kocasının devamlı başını şişiriyordu. Yakınması bittikten sonra da sağlığını ve biraz da aşkını arttıracak bir şurup istiyordu.

II

Bir gece, saat on bire doğru tam kapılarının önünde duran bir atın gürültüsüyle uyandılar. Hizmetçi tavan arasının küçük penceresini açtı, aşağıda, sokakta duran bir adamla konuşmaya başladı. Adam hekimi çağırmaya gelmişti; elinde bir mektup vardı. Hizmetçi Nastasya soğuktan titreye titreye basamakları inerek kapıya vardı, önce kilidini açtı sonra da sürgüsünü çekti. Adam atını bıraktı, hizmetçinin ardından hemen içeri girdi. Kurşun renkli yün başlığının içinden bez parçasına sarılı bir mektup çıkarıp saygı ve ihtimamla Charles'a uzattı. Doktor mektubu okumak üzere dirseğini yastığa dayadı. Nastasya yatağın yanında durmuş, ışığı tutuyordu. Hanımefendi ise utanarak yüzü duvara gelecek şekilde yan dönmüştü, sadece sırtı görünüyordu. Ufak mavi bir balmumuyla mühürlenmiş bu mektupta, Mösyö Bovary'nin kırılan bir bacağı tedavi etmesi için hemen Bertaux Çiftliği'ne gelmesi rica ediliyordu.

Tostes ile Bertaux'ların arası Longueville'le Saint Victor üzerinden tam altı fersahlık bir yoldu. Gece zifiri karanlıktı. Madam Bovary kocasının başına bir kaza gelmesinden korkuyordu. Bu se-

bepten ötürü, seyisin önden gitmesi kararlaştırıldı. Charles da üç saat sonra, ay doğunca yola çıkacaktı. Çiftliğin yolunu göstermesi ve bahçe kapısını açması için onu karşılamaya ayrıca bir çocuk göndereceklerdi.

Sabahın saat dördüne doğru Charles paltosuyla sıkıca sarmalandı ve Bertaux Çiftliği'ne gitmek üzere yola koyuldu. Uykunun sıcaklığı içinde yarı kestirerek, kendisini sakin sakin yürüyen hayvanın gidişine bırakmış, hafifçe sallanıyordu. At, tarlaların tohum ekmek için saban izleriyle bölünen kısımlarının kenarlarında kazılmış ve dikenlerle çevrilmiş çukurların önüne gelip kendiliğinden durdukça, Charles sıçrayarak uyanıyor ve kırık bacağın tedavisiyle ilgili bildiklerini hatırlamaya çalışıyordu. Yağmur artık dinmiş ve gün ağarmaya başlamıştı. Kuşlar yapraksız elma ağaçlarının dallarına tünemişler, kımıldamadan duruyorlardı. Sabahın soğuk rüzgârı küçücük tüylerini kabartmıştı. Dümdüz kır, göz alabildiğine uzanıyor; çiftliklerin çevresindeki ağaç kümeleri uzun aralıklarla gökyüzünün iç karartıcı renk perdesi altındaki ufuk çizgisinde kaybolan bu koskocaman kurşuni renkli ova üzerinde siyaha çalan mor renkli lekeler gibi görünüyordu. Charles zaman zaman gözlerini açıyordu; sonra zihin yorgunluğunun yanında bastıran uyku yüzünden üzerine rehavet çöküyordu. Uyukladığı sırada, pek yakın bir zamanda edindiği duyguları eski hatıralarıyla karışıyor, kendisini hem öğrenci, hem de evli bir adam sıfatıyla iki ayrı kişi olarak görüyordu; bir yandan az önceki gibi yatağına uzandığını, öte yandan da eskiden olduğu gibi ameliyatlı hastaların yattığı büyük bir koğuştan geçtiğini sanıyordu. Kafasının içinde, yaraların üzerine koyulan lapaların sıcak kokusu sabah çiyinin yemyeşil kokusuna karışıyordu; sonra yatağın üzerindeki demir çubuklarda üçgen perde halkalarının yuvarlandığını, o sırada uyumakta olan karısının soluk alıp verişini duyabiliyordu.

Vassonville'den geçtiği sırada, hendek kenarında, otlar üzerinde oturan bir çocuk gördü. Çocuk, "Doktor siz misiniz?" diye sordu. Charles'ın verdiği cevap üzerine, tahta kunduralarını eline alarak genç adamın önü sıra koşmaya başladı. Sağlık memuru, yol boyunca giderken kılavuzunun anlattıklarını dinleyince, Mösyö Rouault'un o bölgenin hali vakti yerinde, önde gelen çiftçilerinden biri olduğunu öğrendi. Adamcağız bir akşam önce komşusunun mükellef sofrasında yiyip içtikten sonra evine dönerken düşerek bacağını kırmıştı.

Karısı öleli iki yıl oluyordu. Şimdi kızıyla beraber yaşıyordu; genç kız babasının evi çekip çevirmesine yardımcı oluyordu.

Yoldaki tekerlek izleri daha da derinleşti. Bertaux Çiftliği'ne yaklaşıyorlardı. Küçük çocuk, çitin içindeki bir delikten içeri süzülerek gözden kayboldu, biraz sonra da bir avlunun ön tarafına gelerek kapıyı açtı. Atının ayakları ıslak otlar üzerinde kayıyor, Charles ağaçlardan yere doğru sarkan dalların altından geçmek için eğiliyordu. Bekçi köpekleri kulübelerinde zincirlerine asılarak havlayıp ortalığı ayağa kaldırıyorlardı. Avludan içeri girdiği sıra atı ürktü ve yana doğru büyük bir hamle yaptı. Burası güzel görünüşlü bir çiftlikti. Ahırlarda, açık kapıların üzerinden, yemliklerinde sakin sakin karınlarını doyurmakta olan, sabana koşulan büyük çiftlik atları görünüyordu. Binalar boyunca üzerinden dumanlar çıkan geniş gübre yığınları birikmişti, tavuklarla hindilerin arasında, Caux bölgesindeki çiftlik kümeslerinin süsü olan beş altı tavus kuşu toprağı gagalaya gagalaya yem arıyorlardı. Ağıl oldukça uzun, tahıl ambarı yüksekti, duvarları da el ayası gibi dümdüzdü. Sundurmanın altında iki büyük araba, dört tane de pulluk görünüyordu. Kamçıları, boyundurukları, alet ve edevatları tastamamdı; bu takımların mavi yünden örtüleri samanlıklardan dökülen ince tozla kirlenmişti. Avlu gittikçe yükseliyordu, içinde eşit aralıklarla dikilmiş ağaçlar vardı, havuzun yanından da bir kaz sürüsünün keyifli bağırışları yükseliyordu.

Mavi merinos kumaşından üç fırfırla süslü elbisesi içindeki bir genç kadın, Mösyö Bovary'yi karşılamak üzere kapı önüne çıktı. Onu içeride büyük bir ateşin yandığı mutfağa buyur etti. Ateşin çevresinde, irili ufaklı topraktan kaplarda kaynamakta olan yemeklerin, çiftlik işçileri için olduğu anlaşılıyordu. Islak giysiler ocağın içindeki ateşte kurumaya bırakılmıştı. Kocaman bir kürek, maşa, ateşe hava vermek için kullandıkları körüğün ağzı, hepsi de cilalı çelik gibi pırıl pırıl parlıyordu. Duvarlar boyunca bir sürü kap kacak ve mutfak gereçleri sıralanmıştı. Ocağın parlak alevi, içeri giren ilk güneş ışıklarıyla birleşerek yer döşemelerine vurduktan sonra titrek bir şekilde üzerlerine yansıyordu. Charles hastayı görmek üzere üst kata çıktı. Adamcağızı yatağında, örtülerin altında ter dökerken buldu, pamuktan örülmüş takkesini de oldukça uzağa fırlatmıştı. Elli yaşında, tıknaz yapılı, ufak tefek, beyaz tenli, mavi gözlü bir adamdı. Başının ön tarafında saç yoktu, alnı açılmıştı, kulaklarında da küpeler vardı.

Yatağın yanında koydukları sandalyenin üstündeki büyük sürahinin içinde alkol derecesi yüksek bir likör vardı, adamcağız zaman zaman cesaretini toplamak için bir iki kadeh bir şey atıyordu. Ama hekimin geldiğini görür görmez taşkınlığı yatıştı, on iki saattir sürekli sövüp durmuşken, şimdi hafif hafif inlemeye başlamıştı.

Bacaktaki kırık oldukça basitti, daha sonra sıkıntı çıkarabilecek hiçbir karmaşık yanı yoktu. Charles, bundan daha kolayını bulamazdı doğrusu. Hocalarının hastaların yatakları başındaki davranışlarını hatırladı. Onların yaptığı gibi, cesaret verici sözler söyleyerek hastasının rahatlamasını sağladı. Bu tür güzel ve teselli edici sözler, tıp ilminde tıpkı neşterleri bilemek için kullanılan yağlar gibi cerrahi okşayışlardır. Kırılan kemiğini tutturarak sabitleştirmek için arabalıktan bir deste uzun tahta getirdiler. Charles içlerinden birini beğendi, ondan küçük parçalar kesti, sonra bir cam parçasıyla kazıyarak düzeltti. Diğer taraftan hizmetçi sargı yapmak için çarşafları yırtıyor, Matmazel Emma da küçük yastıklar dikmeye çalışıyordu. Dikiş kutusunu uzun uzun arayınca babası sabırsızlandı; genç kız hiç karşılık vermedi, bir yandan dikiş dikerken iğneyi parmaklarına batırıyor, sonra da onları ağzına alıp kanayan yerlerini emiyordu. Charles kızın bembeyaz tırnaklarını görünce şaşırdı. Dieppe sahilindeki fildişlerinden daha temizdiler, oldukça parlak görünüyorlardı, badem biçiminde kesilmişlerdi ve uçları da incecikti. Bunca hoş görüntüye rağmen eli güzel sayılmazdı ve yeterince solgun değildi. Boğumları biraz kuruydu, biraz da kemikliydi, yanlarında yumuşak kıvrımları yoktu ve eli fazlaca uzun sayılırdı. Güzel olan yanı gözleriydi. Gözleri kahverengi olmasına rağmen kirpikleri yüzünden simsiyah görünüyor ve bakışları saf bir cüretkârlıkla karşısındakine ulaşıyordu.

Bacağın sarılması bittikten sonra, Mösyö Rouault tarafından bir iki lokma bir şeyler yemeye davet edildi. Charles zemin katında bulunan odaya indirildi. Burada tavanlıklı büyük bir karyola bulunuyordu. Üzerine, Türk motifleriyle bezenmiş olan basma bir kumaş örtülmüştü. Yatağın ayak ucunda bulunan küçük masada iki kişilik sofra kurulmuş, gümüş el tasları çıkarılmıştı. Pencerenin karşısında bulunan büyük meşe dolaptan süsen çiçeği ve nemli çarşaf kokuları geliyordu. Diklemesine duran sıra sıra buğday çuvalları odanın köşelerine dizilmişti. Bunlar, üç taş basamakla çıkılan hemen ora-

cıktaki tahıl ambarına sığmamış fazla çuvallardı. Evi süslemek için, yeşil boyası güherçile altında pul pul kabarmış olan duvarın orta yerindeki bir çiviye, yaldızlı çerçeve içinde, karakalemle çizilmiş bir Minerva başı asılmıştı. Altına da, gotik harflerle "Sevgili babama" kelimeleri yazılmıştı.

Önce hastadan ve son durumundan konuşuldu, sonra da havadan, sert soğuklardan ve geceleri tarlalarda dolaşan kurtlardan söz edildi. Matmazel Rouault hele hele şimdi çiftliğin bütün işlerini kendisi yaptığı için kırdaki hayatı pek eğlenceli bulmuyordu. Oda serin olduğu için yemeğini titreyerek yerken etli dudakları biraz daha ortaya çıkıyordu. Konuşmadığı zamanlar dudaklarını ısırmayı huy edinmişti. Boynuna kıvrık, beyaz bir yaka takmıştı. İnce bir çizgiyle başının tam ortasından ayrılarak iki parça halinde aşağı inen siyah saç tutamları o kadar parlaktı ki, görenler bunları tek bir parçadan ibaret zannederlerdi. Bu tutamlar genç kızın kulak memelerini açıkta bırakıyor ve şakaklarına doğru hafifçe dalgalanarak, başının gerisindeki iri topuzun içinde birleşiyordu. Köy tabibi böyle bir şeyi hayatında ilk defa görüyordu. Elmacık kemikleri pembe renkteydi. Bir erkek gibi, bluzunun üst iki düğmesi arasından geçirilmiş sedef çerçeveli bir kelebek gözlük taşıyordu.

Charles gitmeden önce Rouault Baba'ya "Allahaısmarladık" demek için yukarı çıktıktan sonra tekrar salona döndü. Genç kızı, pencerenin karşısında, rüzgârın devirdiği o bahçedeki fasulye sırıklarına bakarken buldu. Genç kız arkasına dönerek delikanlıya, "Bir şey mi arıyorsunuz?" diye sordu. "Kırbacımı bulamadım da," dedi Charles.

Sonra yatağın üstünü, kapıların arkasını, sandalyelerin altını araştırmaya başladı. Kırbaç, dikine dizilmiş çuvallarla duvarın arasına düşmüştü. Matmazel Rouault bunu fark etti, almak için hemen çuvalların üzerine eğildi. Charles da kibarlık olsun diye atıldı, kolunu uzatınca göğsünün genç kızın sırtına değdiğini hissetti. Emma doğruldu, yüzü kıpkırmızı olmuştu, öküz sinirinden yapılmış kamçıyı delikanlıya uzatırken omuzunun üstünden ona baktı.

Charles, Bertaux Çiftliği'ne söz vermiş olduğu gibi üç gün sonra değil de, hemen ertesi gün geldi. Sonra, düzenli olarak haftada iki gün gelip gitmeye başladı. Ayrıca, hiç beklenmedik zamanlarda sanki ziyaret günlerini unutmuş ve yanlışlıkla gelmiş gibi uğradığı da oluyordu. Aslında her şey yolunda gidiyordu. İyileşme normal süre-

si içinde, kurallara uygun bir şekilde gerçekleşti. Kırk altıncı günün sonunda Rouault Baba'yı odasında yürümeye çalıştığı sırada görenler, Charles Bovary'yi üstün yetenekli ve sıradışı bir adam olarak addetmeye başladılar. Baba Rouault, "Yvetot'daki, hatta Rouen'daki birinci sınıf hekimler bile beni bundan daha mükemmel iyileştiremez," diyerek minnet hislerini ifade ediyordu.

Charles'a gelince, Bertaux Çiftliği'ne niçin bu kadar istekli ve büyük bir zevkle geldiğini kendine hiç sormadı. Eğer düşünseydi, bu ilgiyi herhalde hastalığın önemine, belki de bu işten elde edeceği kazanca bağlardı. Ama çiftliğe böyle sık sık gelmesi günlük hayatının ufak tefek önemsiz işleri arasında sevimli bir ayrıcalık mı oluyordu acaba? O günlerde erken vakitte kalkıyor, yola çıktığında atını zorlayarak dört nala sürüyordu. İndikten sonra, ayaklarını otlara sürerek temizliyor ve içeri girmeden önce siyah eldivenlerini giyiyordu. Kendisini avluya girerken görmeyi, döner tahta barikatı omuzunda hissetmeyi, duvarın üzerinde öten horozun sesini ve çocukların gelerek kendisini kapıda karşılamasını seviyor ve bunlardan haz alıyordu. Ahırları ve samanlığı da seviyordu. "İşte benim kurtarıcım," diyerek elini sıkıp okşayan Rouault Baba'yı ve mutfağın yıkanmış taşları üzerinde gezinen Matmazel Emma'nın tabanı tahtadan küçük pabuçlarını da seviyordu. Yüksek ökçeler kızı biraz daha boylu gösteriyordu. Emma önü sıra yürüdüğü zaman tahta tabanlar hızlı hızlı kalkıyor ve potinin deri kısmına çarparak sert bir takırtı çıkarıyordu.

Genç kız, onu yolcu etmek için hep sahanlıktaki merdivenin ilk basamağına kadar gelirdi. Eğer atı henüz getirilmemişse, gelene kadar oracıkta durur, beklerdi. Daha önceden vedalaştıkları için, beklerken konuşmazlardı. Rüzgâr kızı her taraftan sarar, ensesindeki kısa saçları uçurup darmadağın eder ya da önlüğünün şeritlerini kalçasının üzerinde sallayarak incecik bayraklar gibi dalgalandırırdı. Bir defasında, Charles Bovary buzların çözülme zamanı yine çiftliğe gittiğinde, avludaki ağaçların kabuklarından sular sızıyor ve çevredeki yapıların damlarındaki karlar eriyordu. Genç kız kapının önündeydi. Gidip şemsiyesini aldı ve getirerek açtı. Güneşi geçiren, güvercingöğsü rengindeki ipek şemsiyeden süzülen huzmeler, yüzünün beyazlığını dalgalı yansımalarla aydınlatıyordu. Kız, şemsiyenin altında havanın güzelliğine gülümsüyor; su damlacıklarının gergin kumaşın üzerine birer birer düştüğü duyuluyordu.